

MITÄ YHTEISKUNTATEORIA ON?

R i s t o H e i s k a l a

ABSTRAKTI

Artikkeli valaisee otsikon kysymystä tarkastelemalla ensinnäkin yhteiskuntateoreettisten maailmanmallien suhdetta arkiajatteluun ja toiseksi erittelemällä erilaisia yhteiskuntateorian tyyppejä. Kolmanneksi artikkeli tarkastelee yhteiskuntateoriaa kenttänä yhteiskunnan muiden kenttien joukossa, ja lopuksi se pohtii evidenssin ongelmaa yhteiskuntateoriassa. Artikkelissa yhteiskuntateoria kuvataan yhdeksi työnjaollisen yhteiskunnan rakenteessa eriytyneeksi käytännöksi ja merkitysmaailmaksi. Sen erityislaatuna on tarkastella arkijärjen kansanmalleja ja eriytyneiden merkitysprovinssien tuottamia teoreettisia malleja systematisoidakseen ja abstrahoidakseen niistä yhteiskuntaontologian, joka voi sisältää tai olla sisältämättä normatiivisia kannanottoja. Yhteiskuntateorianä on intiimi suhde uusimman yhteiskuntatieteen tuloksiin, mutta sen toiminnan piiri ei ole niiden rajoittama. Se voi tarkastella yhteiskuntatiedettä myös ulkopuolelta ja introdusoida teoreettisia malleja tuottaviin päättelyihinsä materiaalia, joka juontuu arkijärjen kansanmalleista tai muista eriytyneistä merkitysmaailmoista. Hyvin toimiessaan yhteiskuntateoria tuottaa kaikkien näiden käyttöön abstraktin ja systemaattiseksi viljellyn yleisen tason käsitteistön, jolla on holistista hahmotusta helpottavaa voimaa yksittäisten tosiasioiden ja tutkimustulosten integroinnissa kokonaiskuvaksi sekä kyky orientoida tulevaa tutkimusta ja toimintaa. Yleisen käsityksen vastaisesti yhteiskuntateoriassa nojataan monin tavoin empiirisesti testattavissa oleviin väitteisiin. Yhteiskuntateoreettisia käsitteistöjä voidaan siksi arvioida, hyväksyä ja hylätä pääosin samoin kriteerein kuin empiirisen tutkimuksen tuloksia. Normatiivisen ja esteettisen valinnan elementistä ei silti senkään alueella voida kokonaan vapautua.

Avainsanat: yhteiskuntateoria, data, evidenssi, kenttä

JOHDANTO

Tässä artikkelissa vastaan kysymykseen, mitä yhteiskuntateoria on, tarkastelemalla yhteiskuntateoreettisten maailmanmallien suhdetta arkiajatteluun ja erittelemällä erilaisia yhteiskuntateorian tyyppejä. Lisäksi tarkastelen yhteiskuntateoriaa kenttänä yhteiskunnan muiden kenttien joukossa. Lopuksi pohdin evidenssin ongelmaa yhteiskuntateoriassa ja kokoan tulokset.

Käytän kautta tekstin termiä *yhteiskuntateoria*

kääntämään englannin termin *social theory* ja saksan termit *Sozialtheorie* ja *Gesellschaftstheorie*. Vaihtoehtoiseksi käännökseksi on joskus esitetty termiä *sosiaaliteoria*. Globalisaatiokeskustelun valossa on nimittäin niin, että ”yhteiskunnat” ovat kansallisvaltiollisten organisaatioiden ”häkittämiä” sosiaalisia verkostoja, joiden olemassaoloa tai esiintymättömyyttä eri aikoina ja eri paikoissa on tutkittava empiirisesti (Mann 1986), jos ei haluta syyllistyä ”metodologiseen nationalismiin”, joka heijastaa kansallisvaltiollisia rakenteita myös sin-

ne, missä niitä ei ole (Beck 2000). Tältä kanalta tarkastellen käänнос *sosiaaliteoria* saattaisi säästää yhdeltä mahdolliselta väärinkäsitykseltä. Termi on kuitenkin kankea ja erottelu, joka sillä pyritään tekemään, on terminologisesti vakiintumaton. Käytän siksi suomenkieleen jo vakiintunutta ilmaisua *yhteiskuntateoria*. Valinta ei sisällä teoreettisia sitoumuksia metodologiseen nationalismiin tai mihinkään muuhunkaan sisällölliseen kantaan.¹

KANSANMALLIT JA TEOREETTISET MALLIT

Ihminen on sosiaalinen eläin, kuten opimme jo Aristoteleelta (1991[1253a], 1–3). Rationaalisen valinnan teorioissa (Elster 1989; Coleman 1990) ja muissa toimintateorioissa (Weber 1968[1922]; Parsons 1968[1937]) tämän sosiaalisen eläimen toiminta usein kuvataan mallilla, jossa toimintaa edeltää toimintavaihtoehtojen tietoinen pohdinta ja jossa toiminta käynnistyy, kun toimija on valinnut vaihtoehtoista parhaana pitämänsä ja alkaa toimia sen mukaan. Näiden *mieli ensin* -teorioiden vaihtoehtoiksi ovat nousseet erilaiset *käytännön teorit*, jotka korostavat, että toiminta itse asiassa varsin usein edeltää toimijan mielessä tapahtuvaa toiminnan pohdintaa (Dennett 1995; Kilpinen 2000; Gronow 2011, 22). Toimija nimittäin ei yleensä istu toimettomana kalkyloimassa mielessään erilaisia toimintavaihtoehtoja ja ala vasta siten toimia. Sen sijaan hän toimii aina. Joskus tämä toiminta perustuu tietoiseen pohdintaan, mutta useimmiten se tapahtuu tapojen varassa ilman minkäänlaista pohdintaa tai jonkinlaisen puolittaisen tietoisuuden varassa. Toiminnan tietoinen reflektio seuraa siten toimintaa usein vasta jälkepäin ja silloinkin lähinnä vain sellaisissa tapauksissa, joissa toiminta ajautuu kriisiin ja vaati siksi toimijalta pohdintaa. Näin asian esittävät viime vuosina uudelleen yhteiskuntateorian valokeilaan nousseet pragmatistit (Joas 1996; Joas & Kilpinen 2006; Kilpinen, Kivinen & Pihlström 2008), mutta samanlaisia kehitelmiä löytyy enemmän tai vähemmän pitkälle kehittyinä myös muista suuntauksista (mm. Bourdieu 1980; Giddens 1984; Heiskala 2000; Schatzki, Knorr Cetina & von Savigny 2001; Alasuutari 2004).

Käytännön teorioiden perspektiivistä tarkasteltuna yhteiskunnallisen järjestyksen säilyminen nojaa siihen, että ihmiset pääosin tavanvaraisesti toimien uusintavat sen toimillaan. Osana tätä käytännön prosessia toimijat myös pohtivat ja kuvaavat yhteiskunnallista toimintaansa itselleen ja toisilleen. He tekevät näin erityisesti tilanteissa, joissa toiminta ajautuu pienempään tai suurempaan kriisiin (auto ei käynnisty, puoliso uhkaa jättää tai syttyy sota), mutta myös joutilaammissa ja pyyteetömmämissä pohdinnoissaan (saunan kuistilla maailman menoa pohtiessaan, pubissa tai kirjoittaessaan elämäkertansa). Näissä pohdinnoissa he tuottavat ja uusintavat ajatusrakennelmia, joita kognitiiviset antropologit ovat kutsuneet kansanmalleiksi (folk models) tai kulttuurisiksi malleiksi (cultural models, Holland & Quinn 1987). Kansanmallit jäsentävät kulttuurisesti sitä todellisuutta, jossa toimijat elävät. Ne ovat arkijärkeä, joka syntyy merkityksen tulkinnan kansanmenetelmällä (etnometodologia: Garfinkel 1967; Heritage 1984).

Arkijärjen lisäksi yhteiskunnassa esiintyy eriytyntä järkeä. Alfred Schutz puhui merkitysprovinsseista ja viittasi niiden yhteydessä arjen lisäksi muun muassa uneen, peleihin, taiteellisen toiminnan eri muotoihin, ammatteihin ja tieteelliseen toimintaan, joissa kussakin pätevät niille ominaiset ja ainakin osittain toisistaan poikkeavat rationaliteetit. Peter Berger ja Thomas Luckmann ovat jatkaneet Schutzin ajatuksia kirjoittamalla symbolisista univerteista ja pyrkimällä osoittamaan, että kaikki eriytyneet merkitysmaailmat nojautuvat synnyssään ja toiminnassaan arkijärkeen. Ne saattavat tosin esimerkiksi tieteen tapauksessa osoittaa vääräksi ja korjata joitain arkijärjen käsityksiä erikoistuneen loogisen päättelyn tai empiirisen tutkimuksen perusteella. Näin tehdessään ne eivät kuitenkaan voi korvata arkijärkeä, koska se on paitsi arjen käytäntöjen myös eriytyneiden merkitysmaailmojen synnyn ja uusintumisen perusta. (Schutz 1980[1932]; 1971[1945]; Berger & Luckmann 1994[1966]; Heiskala 2000, 82–105; 2003, 65–102, 237–300.)

Tämän artikkelin kiinnostuksen kohteena on merkitysmaailma nimeltä yhteiskuntateoria. Mikä sen perusta on? On olemassa ajattelun

suuntauksia, joiden mukaan yhteiskuntateorian tehtävänä on tutkia yhteiskuntatieteen tuloksia ja luoda niiden pohjalta maailman malli, joka kertoo, millaisia olioita yhteiskunnassa on ja mitkä ovat niiden keskinäiset suhteet. Tämän muiden muassa Roy Bhaskarin (1979) edustaman niin kutsutun tieteellisen realismin mukaan yhteiskuntateorian luomat maailman mallit eli yhteiskuntaontologiat ovat mahdollisia suhteessa ajan edistyneimpään yhteiskuntatieteeseen. Kun yhteiskuntatiede puolestaan on kaiken tieteen tavoin kehittyvä ja itseään korjaava prosessi, yhteiskuntateoreettisia maailman malleja on muutettava jatkuvasti empiirisen yhteiskuntatieteen kehityksen mukaisesti. Tässä artikkelissa omaksun käsityksen, jonka mukaan Bhaskarin kuvaus yhteiskuntateorian tehtävästä on oikeansuuntainen, mutta kahdessa suhteessa liian kapea.

Malli on oikeansuuntainen, koska on järkevää ajatella, että olennainen osa yhteiskuntateorian tehtävää on yhteiskuntaontologian muotoileminen, vaikka riippuukin teorian tyypistä ja ominaislaadusta, kuinka eksplisiittisesti yhteiskuntaontologian piirteet muotoillaan. Se on oikeansuuntainen myös sitoessaan yhteiskuntateorian kohtalon yhteiskuntatieteeseen: on vaikea kuvitella, että tieteellisen maailmankuvan aikakaudella voitaisiin tehdä vakavasti otettavaa yhteiskuntateoriaa, joka olisi voimakkaassa ristiriidassa empiirisen tieteen tulosten kanssa, olipa se sitten yhteiskunta- tai luonnontiedettä. On kuitenkin syytä avartaa käsitystä teoriasta ainakin kahdessa suhteessa.

Ensinnäkin on tärkeää Bergeriä ja Luckmannia seuraten ottaa yhteiskuntateoriassa huomioon myös arkijärki ja muut eriytyneet merkitysmaailmat kuin tiede. Näin yhteiskuntateorian horisontti ei kapene pelkän tieteen merkitysmaailman sisään, vaan sen kohteeksi voidaan legitimiästi asettaa myös sellaiset elämänongelmat, joihin tieteellä ei ole vastausta, mutta jotka silti askarruttavat ihmisiä. Tällaisessa katsannossa yhteiskuntateoriasta ei tule vain yhteiskuntatieteen yleistävän reflektion muoto, vaikka sekin on tärkeä tehtävä, vaan kaikkien elämäntapojen palvelija ja keskustelukumppani.

Toiseksi monissa yhteiskuntateorian muo-

doissa on keskeisellä sijalla olemisen lisäksi pitäminen. Ne eivät toisin sanoen tyydy vain kuvailemaan sitä, mitä on, vaan ne ottavat sen lisäksi implisiittisesti tai eksplisiittisesti kantaa siihen, miten pitäisi olla. Tämä on yhteiskuntateorian normatiivinen aspekti, joka Max Horkheimerin (1990[1937]) mukaan erottaa traditionaalisen ja kriittisen teorian toisistaan. Tänäpäin, kun läntinen maailma alkaa hitaasti avautua tunnistamaan muun maailman kulttuuriperintöä, havaitsemme tosin, ettei normatiivisen teorian aina tarvitse olla kriittistä, vaan vastaava normatiivinen aspekti sisältyy muun muassa kungfutselaiseen ja islamilaiseen yhteiskuntateoriaan, joissa kritiikin sijasta korostuu tradition noudattaminen ja säilyttäminen.

Edellä sanotun pohjalta päädyimme kuvaamaan yhteiskuntateorian yhdeksi työnjaollisen yhteiskunnan rakenteessa eriytyneeksi käytännöksi ja merkitysmaailmaksi. Sen tehtävänä on tarkastella arkijärjen kansanmalleja ja eriytyneiden merkitysprovinssien tuottamia teoreettisia malleja systematisoidakseen ja abstrahoidakseen niistä yhteiskuntaontologian, joka voi sisältää tai olla sisältämättä normatiivisia kannanottoja. Yhteiskuntateorianäällä on intiimi suhde uusimman yhteiskuntatieteen tuloksiin, mutta sen toiminnan piiri ei ole niiden rajoittama. Se voi tarkastella yhteiskuntatiedettä myös ulkopuolelta ja introdusoida teoreettisia malleja tuottaviin päättelyihinsä myös materiaalia, joka juontuu arkijärjen kansanmalleista tai muista eriytyneistä merkitysmaailmoista. Hyvin toimiessaan yhteiskuntateoria tuottaa kaikkien näiden käyttöön abstraktin ja systemaattiseksi viljellyn yleisen tason käsitteistön, jolla on holistista hahmotusta helpottavaa voimaa yksittäisten tosiasioiden ja tutkimustulosten integroinnissa kokonaiskuvaksi sekä kykyä orientoida tulevaa tutkimusta ja toimintaa. Näin asia on, jos sitä tarkastellaan hyvin yleisellä tasolla. Seuraavaksi siirryn eriytyneempään tarkasteluun.

YHTEISKUNTATEORIAN LAJIT

Erinomaisessa johdantokirjassaan *Social Theory. Twenty Introductory Lectures* (2009) Hans

Joas ja Wolfgang Knöbl mainitsevat ontologisia yhteiskuntakuvauksia laativan yhteiskuntateorian kanssa kilpaileviksi lähialueiksi yhtäältä politiikan teorian, joka ”tarkastelee yhteisöllisen elämän järjestämistä hyvillä, oikeudenmukaisilla ja hyvin organisoiduilla tavoilla”, ja ensisijaisesti humanistisilla aloilta kehittyneen kulttuuriteorian, joka usein on diskurssina melko hämää, mutta joka käsittelee ”sellaisia kysymyksiä, joihin liittyy huomattavia normatiivisia näkökohtia, kuten esimerkiksi kysymyksiä sukupuolten suhteista tai kulttuurien välisistä suhteista” (Joas & Köbl 2009, x). He käsittävät yhteiskuntateorian sosiologisen teorian synonyymina ja rajaavat tarkastelunsa sen piiriin korostaen kuitenkin, että ontologisten kuvausten lisäksi sosiologisessa teoriassa on huomioitava myös normatiivinen aspekti. Niin tekee myös Gabriel Abend artikkelissaan ”The meaning of theory”, jonka ajatuskulkuja seuraavassa tarkastelen (Abend 2008; tässä käsittelyn ulkopuolelle jäävistä suomalaisista alan tarkasteluista ks. Noro 1982; 2000; Heiskala 2000, 206–218). On kuitenkin syytä pitää mielessä Peeter Selgin (2012) huomautus, jonka mukaan monet Abendin kuvauksen piirteet ulottuvat sosiologista yhteiskuntateoriaa laajemmalle alueelle ja erityisesti politiikan teoriaan.

Abend erottelee seitsemän eri merkitystä termille *teoria*:

1. Teoria₁ on ”yleinen väittämä tai loogisesti toisiinsa liittyvin väittämien joukko, joka osoittaa kahden tai useamman muuttujan välisen yhteyden” (Abend 2008, 177). Tällaisesta käy esimerkiksi väittämä ”ihmiset liittyvät sosiaalisiin liikkeisiin todennäköisemmin, jos heillä on harvoja henkilökohtaisia suhteita yhteisössä ja heikko tunne identifioitumisesta siihen” (Unseem 1980, 357).
2. Teoria₂ on selitys yksittäiselle yhteiskunnalliselle ilmiölle. Tällaisen selityksen ”tulisi identifioida joukko ’tekijöitä’ tai ’ehtoja’, joista kunkin tulisi erikseen läpäästä jonkinlainen kausaalisen relevanssin osoittava kontrafaktuaalinen testi, ja joiden vuorovaikutus tulisi ottaa jollain tavalla huomioon... Teoria₂ vuoden

1929 pörssiromahduksesta kertoo, mikä aiheutti romahduksen. Teoria₂ Valkoisen puolueen voitosta Uruguayn vuoden 1860 presidentinvaaleista kertoo, miksi se voitti.” (Abend 2008, 178.)

3. Teoria₃ on ”johonkin todellisuuden osaan kohdistuva omaperäinen ’tulkinta’, ’luenta’ tai ’ymmärrettäväksi tekemisen tapa” (mt., 178). Tässä mielessä se on hermeneuttista toimintaa riippumatta siitä, kuuluuko se varsinaiseen hermeneuttiseen traditioon. Edeltävistä kahdesta teorian muodosta poiketen tämä teorian muoto ei vastaa kysymykseen muotoa ”mikä x on y :n syy”. Sen sijaan ”ottaen lähtökohdaksi ilmiön P (tai tietyn tosiasian, prosessin tai trendin) se kysyy: ’mitä tarkoittaa, että P ?’, ’onko tärkeää, että P ?’, ’onko *tosiaan* niin, että P ?’, ’mistä P :ssä on kysymys?’ tai ’kuinka voimme tehdä ymmärrettäväksi tai valaista P :tä?’” (mt., 178).
4. Teoria₄ on toimintaa, jota on lähestymistavasta riippuen kuvattu ”’tulkintoiksi’, ’analyyseiksi’, ’kriitikeiksi’, ’hermeneuttisiksi rekonstruktioiksi’ tai ’eksegeeseiksi” (mt., 179). Niissä kysytään, mitä tietty teoreetikko tai teksti todella tarkoittaa? Tulkinnan tavoitteena on rekonstruoida argumentti täsmällisesti. Lisäksi voidaan tarkastella, miten argumentti suhteutuu edeltäjiin tai aikalaisiin sekä ”mikä on sen merkitys, relevanssi, hyödyllisyys, mikä siinä oli tai on omaperäistä, miten se on muotoiltu jne.” (mt., 179).
5. Teoria₅ on maailmankuva (weltanschauung). Kysymys ei ole ”itsestään sosiaalisesta maailmasta, vaan tavasta, jolla sitä tulisi katsoa, käsitellä ja representoida. (...) Kun puhutaan ’postmodernista teoriasta’, ’jälkistrukturalistisesta teoriasta’, ’feministisestä teoriasta’, ’queer-teoriasta’, ’kriittisestä teoriasta’, ’marxilaisesta teoriasta’, ’rakennefunktionalistisesta teoriasta’, ’verkosto-vaihto-teoriasta’, ’peliteoriasta’, ja ’rationaalisen valinnan teoriasta’, sanaa ’teoria’ käytetään usein tässä merkityksessä”. (Mt., 179–180.)
6. Teoria₆ on luonteeltaan voimakkaan normatiivista. Usein se ”ei hyväksy tosiasi-

at/arvot-erottelua eikä siksi myöskään uskotellusti arvoneutraalia sosiologista teoriaa” (mt., 180). Esimerkeistä käyvät muun muassa kriittinen teoria ja erilaiset marxilaisuuden variantit.

7. Teoria₇ on ”tiettyjen sosiologian kohtaamien ongelmien tutkimusta” (mt., 181). Selg (2012, 6–7) on puhunut sen yhteydessä ”metateoriasta”, koska Abend sanoo rajan filosofian suuntaan olevan tässä teoretisoinnin muodossa liukuva ja koska hänen käyttämänsä esimerkit viittaavat metateoretisoinnin suuntaan. Ne ovat ”mikro–makro-ongelma’, ’rakenteen ja toiminnan ongelma,’ tai ’yhteiskunnallisen järjestyksen ongelma’” (Abend 2008, 181).

Eriteltyään yllä kuvatut seitsemän teorian merkitystä Abend huolestuu. Hänestä näyttää siltä, että merkityksillä ei ole juuri mitään tekemistä keskenään. Samanaikaisesti kaikki niistä ovat termin *teoria* legitiimejä käyttöjä sosiologiyhteisössä. Jos näin on, elämme ”semanttisen ahdingon” tilanteessa, jossa emme voi tietää, mitä lehden arvioitsija tai päätoimittaja tarkoittaa palauttaessaan kirjoittajalle hänen käsikirjoituksensa viestillä, jossa artikkelitarjouksen hylkäämistä perustellaan sanomalla, ettei käsikirjoituksella ansioistaan huolimatta ole tarjottavana ”teoreettista kontribuutiota”. Emme myöskään voi tietää, kuka kandidaateista olisi valittava professuuriin, jonka hakuilmoituksessa on edellytetty haki-joilta ”vahvaa teoreettista osaamista”.

Abend ryhtyy ratkomaan semanttisen ahdingon tilannetta tarkastelemalla erilaisia yrityksiä teorian kentän yhtenäistämiseksi ja holistiseksi hahmottamiseksi. Näitä on kolme: tieteellinen teoria, teoriatyypiajattelu ja semantiikan vakavasti ottava ajattelu.

Tieteellisen teorian puolustajat ajattelevat teoriaa yleensä merkityksessä teoria₁ ja joskus merkityksessä teoria₂. Esimerkistä käy Georg Homansin kuuluisa puhejohtajan esitelmä ”Bringing men back in” USA:n sosiologiyhdistyksen kokouksessa vuonna 1964. Siinä hän hyökkäsi voimakkaasti rakennefunktionalistista teoretisointia vastaan ja muotoili samalla tieteellisen teorian ohjelman varsin

radikaalisti seuraavasti:

Ilmiön teoria on sen selitys. Teoria ei ole mitään – tai se ei ainakaan ole teoria – ellei se ole selitys. (...) Voidaan määritellä ominaisuuksia ja kategorioita, mutta kyseessä ei vielä ole teoria. Voidaan sanoa, että ominaisuuksien välillä on suhteita, mutta tämä ei vielä ole teoria. Voidaan sanoa, että yhden ominaisuuden muuttuminen aiheuttaa tietyn muutoksen toisessa ominaisuudessa, mutta vielä sittenkään emme ole tekemisissä teorian kanssa. Vasta silloin, kun meillä on ominaisuuksia ja väittämiä, jotka koskevat niiden välisiä suhteita, ja nämä väittämät muodostavat deduktiivisen järjestelmän – vasta silloin, kun meillä on kaikki nämä kolme, meillä on teoria. Suurin osa teoreettisista kiistoistamme katoaisi, jos ensin kysyisimme, onko meillä teoria, josta kiistellä. (Homans 1964, 812.)

Abend hylkää kahdesta syystä tämän lähestymistavan, jonka mukaan suurinta osaa edellä luetelluista seitsemästä merkityksestä termille *teoria* tulisi pitää väärinkäsityksinä. Ensinnäkin se tekee ”sokraattisen virhepäätelmän” eli ajattelee kuten Sokrates, joka Platonin dialogeissa usein etsi oppilaidensa kanssa hyveen, kauneuden tai muiden abstraktien olioiden olemusta ikään kuin se olisi jossain ulkomaailmassa oleva olio, joka pitäisi vain löytää. Platonille tämä ei ollut ongelma, koska ideaoppi tarjosi tällaisen ulkoisen mittapuun, jonka varassa sekaannuksia aiheuttavasta kielenkäytöstä saatettiin vapautua. Ellemme kuitenkaan enää usko ideaoppiin, meidän on myönnettävä, että termin *teoria* merkitystä ei yksikertaisesti vain löydetä jostain, vaan se konstruoidaan. Näin se rakentuu yhteiskunnallisten käytäntöjen prosessissa samoin kuin muidenkin termien merkitykset. Miksi siis muiden lähestymistapojen edustajat hyväksyisivät teoria₁:n edustajien tarjoaman merkityksen ainoaksi mahdolliseksi merkitykseksi termille *teoria*? Siis miksi, ellei kysymys ole yksikertaisesta valtopoliitikasta, jossa yhden suuntauksen edustajat ovat saavuttaneet tiedeyhteisössä sellaisen valta-aseman, että he voivat harjoittaa sanelupoliittikkaa ja sulkea kilpailevien suuntausten edustajat keskustelun ulkopuolelle.

Toiseksi, vaikka tieteellisen teorian koulukunnan edustajat saavuttaisivatkin valta-aseman

tiedeyhteisössä, heidän ratkaisunsa ei vapauta semanttisesta ahdingosta. Muiden kuuden teoriakäsityksen edustajat voivat nimittäin halutessaan koettaa samanrakenteisella argumentaatiolla osoittaa oman teoriakäsityksensä ainoaksi päteväksi. Näin semanttisen ahdingon kannalta mikään ei muutu. Ratkaisu kertoo vain, mikä suuntaus milläkin hetkellä on voitolla päättymättömässä juupas–eipäs–kisas- sa, ei sitä, miten semanttisesta epäselvyydestä päästäisiin johonkin kontrolloidumman kielenkäytön mahdollistavaan tilanteeseen.

On siis siirryttävä toisenlaiseen ratkaisuyritykseen. Sellaisen tarjoaa teoriatyypiajattelu, joka sanoo, että on totta, että on olemassa erityyppisiä teorioita, mutta niillä on myös jotain yhteistä. Tästä ajattelutavasta on olemassa yksinkertainen ja kehittyneempi versio.

Yksinkertainen versio olettaa, että kaikilla teorioilla on jotain yhteistä. Martin Albrow ilmaisee sen sanomalla: ”mikään tutkimus ei voi työskennellä ilman teoriaa, ei vaikka se kieltäisi asian. Teoria nimittäin tarkoittaa yksinkertaisesti asioiden välisiä yhteyksiä. Jo laskeminen on teoria” (Albrow 1999, 41). Miksipä ei, ajattelee Abend, mutta toteaa, että tällaisessa käytössä termistä *teoria* tulee niin abstrakti ja yleinen, ettei se enää ole hyödyllinen käsite. Muun muassa ilmaisu *epäteoreettinen argumentti* tulisi mahdottomaksi käyttää, koska se olisi analyttisessä mielessä sisäisesti ristiriitainen.

Kehittyneempi versio, jota edustavat esimerkiksi Charles Camic ja Neil Gross (1998), rakentaa perheyhtäläisyysajattelun varaan. Sen mukaan tunnistamme maailmasta erilaisia käyttötapoja *teorialle*, ja kullakin näistä käyttötavoista on erojen lisäksi jokin määrä yhtäläisyyksiä ainakin joidenkin muiden käyttötapojen kanssa. Silti kaikkien seitsemän termin *teoria* käyttötavan ei tarvitse jakaa yhtään niille kaikille yhteistä piirrettä. Wittgensteinin kuuluisan nuoraesimerkin mukaan perheyhtäläisyys on kuin nuora: se on yhtenäinen, luja ja katkeamaton päästä päähän, vaikka yksikään sen yksittäisistä säikeistä ei ulotu nuoran päästä päähän.

Tämäkään ratkaisu ei tyydytä Abendia. Hänen mukaansa se ensisijaisesti vain kirjaa val-

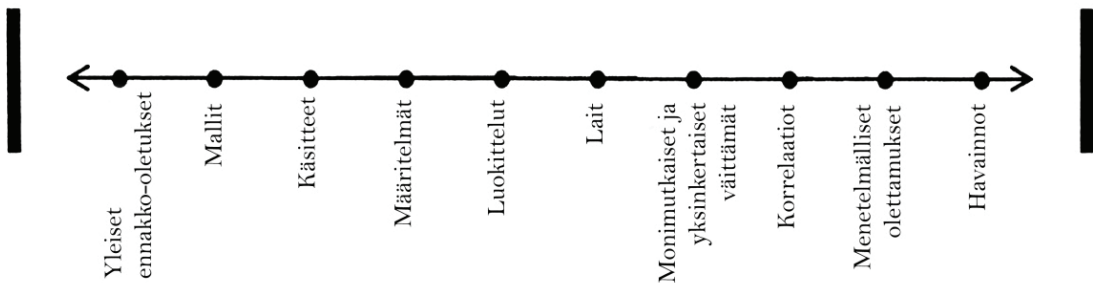
litsevan semanttisen ahdingon tilan ja koettaa jatkaa elämistä sen kanssa kuin mitään ei olisi tapahtunut. Arkimaailmassa perheyhtäläisyyskäsitteet toimivat hyvin kirjatessaan käsitteiden hämärän ja kontekstin mukaan vaihtuvan käytön. Siksi wittgensteinilainen argumentaatio on oikeassa sanoessaan, että esimerkiksi *pelin* käsitteen määrittely perheyhtäläisyytenä on riittävää, koska kielen puhujat osaavat käyttää sitä ja ymmärtävät toisiaan. Tiede- maailmassa on kuitenkin toisin. Ensinnäkin semanttisiin kysymyksiin on yleisestikin ottaen kyettävä esittämään arkikielenkäyttöä täsmällisemmät määritelmät. Toiseksi, mikä tärkeämpää, termiä *teoria* käyttävien sosiologien kesken ei toteudu sama yhteisymmärrys kuin termiä *veli* käyttävien arkimaailman jäsenten. Termiä *teoria* koskeva semanttinen ahdinko tarkoittaa juuri sitä, etteivät puhujat ole yksimielisiä kielenkäytöstä ja/tai ymmärrä toisiaan.

On siis siirryttävä kolmannen ja viimeisen ratkaisuyrityksen pariin. Sen tarjoaa semantiikan vakavasti ottava lähestymistapa. Askelia tähän suuntaan on ottanut David Levine artikkelissaan ”Social theory as a vocation” (1997), mutta varsinaisen läpimurron teki Jeffrey C. Alexander neliosaisen kirjasarjansa *Theoretical Logic of Sociology* ensimmäisessä osassa. Siinä Alexander irtautuu sokraattisesta virhepäätelmästä ja omaksuu selkeästi semanttisen lähestymistavan kysymykseen, mitä teoria on.

Alexander muotoilee kirjansa avauslehdillä ajatuksen ”tieteellisestä jatkumosta ja sen komponenteista”. Alexander esittää jatkumonsa kuviona 1, joka jännittyy yhtäältä tieteen metafyyssisen ympäristön ja toisaalta tieteen empiirisen ympäristön väliin. Kantilaisesti ilmaisten tieteen metafyyssisen ympäristön muodostavat havaintomuodot ja kategoriat ja empiirisen ympäristön ääripään oliot sinänsä, mutta yhteiskuntateoreettisessa katsannossa kiinnostavia eivät ole nämä ääripäät, vaan se, mikä jää niiden väliin sekä tapa, jolla Alexander suhteuttaa väliin jäävät tekijät toisiinsa.

Metafyysinen
ympäristö

Empiirinen
ympäristö

Kuvio 1. Tieteellinen jatkumo ja sen komponentit (Alexander 1982, 3)

Alexanderin mukaan kuvio 1. selventää data/teoria-jaon suhteellista luonnetta:

Sitä seikkaa, että ”data” on läpikotaisin suhteellinen ilmaisu, voidaan illustroida sillä tosiasialla, että yhteiskuntatieteilijöinä me jatkuvasti käytämme datana toisten muotoilemia ”tieteellisiä” tuloksia – toisten väittämiä, malleja, luokitteluja ja yleisiä otaksimia empiirisestä maailmasta. (...) Vaikka data ja teoria (...) on yleensä nähty tieteellisen jatkumon kvalitatiivisina ääripäinä (...) on oikeampaa ymmärtää ne kvantitatiivisena erotteluna: jokaista jatkumon kohtaa, joka on ”vasemmalle” mistä tahansa tarkastelun kohdasta, kutsutaan teoriaksi, ja jokaista väittämää, joka on ”oikealle”, kutsutaan dataksi. (...) Jos nämä elementit todella olisivat kvalitatiivisesti täysin eriytyneet, ne edustaisivat ”konkreettisia” erotteluja. Tämän sijasta ne ovat ”analyttisiä” erotteluja, erittelyjä, jotka on muotoiltu tieteellisen diskurssin tekemiseksi sujuvammaksi. Toisin sanoen ne on tehty kommunikaation edistämiseksi eikä ontologisten erojen ilmaisemiseksi. (Alexander 1982, 2–4.)

Alexanderin semanttisesti avoin ratkaisu teorian ja empirian määrittelyn ongelmaan on intuitiivisesti luonteva jokaiselle, joka on tuskastunut käymään niitä tiedeyhteisössä tavanomaisia ohipuhuntakiistoja, joista isosta osasta päästäisiin omaksumalla tieteelliseen jatkumoon liittyvä ajatus, jonka mukaan *teoria* on mitä tahansa, mikä on tietyn jatkumon kohdan vasemmalla puolella, ja *data* on mitä

tahansa, mikä on sen oikealla puolella. Vastavasti termien *teoria* ja *data* merkitys muuttuu sen mukaan, kun liikumme jatkumolla oikealle tai vasemmalle. Uskoa intuitiiviseen uskottavuuden yleispätevyyteen lisää tämän artikkelin kirjoittajan intuition lisäksi se, että vastaavan intuition jakavat myös Joas ja Köbl. He suhtautuvat Alexanderin uusfunktionalistiseen teorianäkemykseen varsin kriittisesti, mutta nostavat tämän kohdan hänen tuotannostaan esiin teoriakirjansa avausluvussa ja kiittelevät sitä. (Joas & Köbl 2009, 9–10.)

Intuitiivisen uskottavuuden lisäksi Alexander voi tukea jatkumoaan myös sisällöllisillä analyyseilla. Nämä analyysit ovat keskeisessä roolissa hänen teossarjansa ensimmäisessä osassa. Analyyseilla hän osoittaa sellaisten suurten sosiologisten kiistojen kuin konfliktiteorian ja integraatioteorian välinen kamppailu muodostuneen pääosin väärinkäsityksistä. Tällaisia väärinkäsityksiä syntyy, kun tieteellisen jatkumon yhdelle sektorille kuuluvia väittämiä asetetaan abstraktisti vastakkain sen toiselle sektorille kuuluvien väittämien kanssa ilman että keskustelua välittää tieteellistä jatkumoa koskeva ymmärrys.

Myös Abendia Alexanderin ratkaisu tyydyttää, ja hän haluaa enää lisätä siihen kolme näkökohtaa. Ensinnäkin semanttinen ahdinko ei hänen näkemyksensä mukaan poistu Alexanderin ratkaisulla, vaikka ongelmaa

voidaankin ratkaisun hyväksymisen jälkeen lähestyä vapaammin ja järkevämmin. Silti on niin, että ellei sosiologiyhteisö tahdo sortua keskinäiseen ymmärtämättömyyteen ja sokeisiin valtapeleihin, se on jatkuvan semanttisen terapian tarpeessa.

Toiseksi semanttinen terapia paljasta, että ellemme halua sortua sokraattiseen virhepäätelmään, teorian merkitystä ei löydetä, vaan se konstruoidaan. Tällainen konstruointi on itsessään yhteiskunnallinen prosessi, eikä sen analysointi siksi rajoitu teoreettisen järjen piiriin vaan on käytännöllisen järjen kysymys. Tällaiset kysymykset puolestaan ovat aina ainakin osittain poliittisia, ja siksi tarvitaan poliittinen mekanismi, jolla niitä ratkotaan. Abend (2008, 193–195) esittää kuusikohtaisen ohjelman tällaiselle mekanismille ja tulee ohjelmallaan melko lähelle deliberatiivisen demokratian (ks. esim. Cohen 2005) ja sen alalla nimenomaan Jürgen Habermasin (1984[1981]) herruudettoman kommunikaation ajatuksia. Ideana on siis, että merkityksistä tulisi voida käydä avointa ja kaikkien osapuolten kannat mahdollisimman hyvin huomioon ottavaa keskustelua, joka tähtää yhteisymmärrykseen tai, sen ollessa saavuttamattomissa, reiluun kompromissiin.

Kolmanneksi Abend kannattaa ontologista ja epistemologista pluralismia. Tämä tarkoittaa, että semanttinen ahdingo tulisi hänen mukaansa ratkaista mallilla, jossa tehdään ”niin harvoja ontologisia ja epistemologisia sitoumuksia kuin mahdollista” (Abend 2008, 195). Tarkoituksena on jättää teorian kenttä niin avoimeksi kuin mahdollista erilaisille suuntauksille, niin että ne voivat tulla ja esittää argumentaationsa vapaasti.

YHTEISKUNTATEORIA KENTTÄNÄ

Abendin tarkastelut ovat monessa suhteessa selventäviä ja ratkaisut sympatiaa herättäviä. Toisaalta niistä myös paistaa läpi niiden syntyt konteksti eli pohjoisamerikkalaisen yliopistokampuksen kirjasto ja teorialuokka. Vaikka hän puhuu politiikasta ja vallasta, ne tuntuvat silti viittaavan pikemminkin artikkelien julkaisupäätöksiin, kampusjuonitteluun ja uranäkymiin kuin varsinaiseen yhteiskunnal-

liseen kamppailuun. Tämä ei ole virhe, koska myös kamppailu kampuksella on kamppailua yhteiskunnallisesta vallasta. Näkemys on kuitenkin puutteellinen siinä mielessä, että yhteiskunnassa yleisemmin kamppaillaan myös muusta ja usein selvästi korkeammin panoksin. Pyrin seuraavassa avartamaan kamppailun näkökulmaa tukeutuen yhtäältä edellä jo mainitun Selgin (2012) ja toisaalta Pierre Bourdieun (1977; 1990[1980]) näkemyksiin.

Selg huomauttaa, että semanttisen ahdingon ”ratkaiseminen” deliberatiivisen demokratian tyypillisellä mallilla ei itse asiassa ole ratkaisu lainkaan. Pikemminkin se johtaa äärettömään reduktioon, koska käsityksemme siitä, ketkä ovat keskustelun legitiimejä osanottajia, on riippuvainen keskustelun lopputuloksesta eli siitä, millaisten suuntausten edustajat luetaan varteenotettavan yhteiskuntateorian harjoittajiksi. Näin ratkaisu päättyy kehään: keskustelun piiriin luetaan ne, joiden argumentit otetaan keskustelussa vakavasti, ja keskustelussa otetaan vakavasti niiden argumentit, jotka luetaan keskustelun piiriin. Poliitikasta ei siis päästä eroon.

Ohi Selgin argumentaation voidaan huomauttaa, että tämä johtaa muiden seurausten ohella siihen, että vaikka Alexanderin semantiikan vakavasti ottavaa ratkaisua voidaakin pitää selvänä edistysaskeleena keskustelussa, sitä ei voida pitää kuin osaratkaisuna semanttisen ahdingon kysymyksiin. Jos kaikki Abendin seitsemän teorian muotoa hyväksytään vakavasti otettavan yhteiskuntateorian muodoiksi, havaitaan, että ne teorian muodot, joilla on vahva ontologinen painotus, mahtuvat hyvin Alexanderin jatkumolle. Vahvan normatiivisen aspektin sisältävät teoriat sen sijaan tuntuvat jäävän kodittomiksi. Alexander on itse koettanut ratkoa tätä ongelmaa vuonna 1987 julkaisemassaan oppikirjassa *Twenty Introductory Lectures. Sociological Theory Since World War II* muuttamalla siinä julkaistua tieteellisen jatkumon versiota siten, että lähelle tieteen metafysisen ympäristön ääripäätä, sektoreiden ”yleiset ennako-oletukset” ja ”mallit” väliin on sijoitettu uusi sektori nimeltä ”ideologiset väittämät” (Alexander 1987, 7). Tämä tuntuu kuitenkin ongelmien ratkaisemisen sijasta hajottavan jatkumon logiikkaa, joka rakentuu

yksittäisestä ja konkreettisesta yleiseen ja abstraktiin ja takaisin ulottuvalle asteittaiselle liikkeelle. Pikemminkin olisi luontevaa ajatella, että normatiivinen tai ideologinen aspekti on ontologis-metodologisten väittämien yleisyystason ohella toinen ulottuvuus, joka tulisi ottaa huomioon kuvattaessa yhteiskuntateorioiden kenttää. Kahden ääripään väliin jännittyvän janan sijaan yhteiskuntateorioiden kenttä näyttäytyisikin tällöin kolmen kärkensä varaan jännittyvänä kolmiomaisena kenttänä.

Edellä sanottu viittaa siihen suuntaan, että Abend ehkä hylkäsi artikkelissaan teoriatyypiajattelun ja erityisesti sen perheyhtäläisyysvariantin liian kevein perustein. Näin ajattelee myös Selg. Hän pyrkii teoreettisen argumentoinnin lisäksi todistamaan Abendin seitsemän teoretisoinnin muodon muodostavan perheyhtäläisyyden kautta määrittyvän paradigman osoittamalla, että vaikka ne voidaan esittää toisistaan erillisinä teoretisointitapoina, löydämme sosiologian klassikoiden joukosta teoreetikon, joka harjoitti työssään kaikkia niitä. Tällainen teoreetikko on, kuten Selg esimerkein osoittaa, Max Weber. Selgin esimerkit ovat suhteellisen vakuuttavia, mutta hän korostaa, etteivät hänen argumenttinsa kaatuisi, vaikka hänen Weber-tulkinnastaan voitaisiinkin kiistellä. Olennaisempaa on tarkastella sitä, millaista työtä sosiologiyhteisön klassikoidensa piiriin lukemat teoreetikot ovat tehneet: ”[t]ähtään siihen, että eksplikoitakseni 'teorian' paradigmaa sosiologisessa kielipelissä, olisin 'Weberin' sijaan voinut valita 'Weberin ja Marxin' tai 'Weberin ja Marxin ja Durkheimin' tai 'Weberin ja Marxin ja Durkheimin ja Parsonsin'” (Selg 2012, 20).

Tämä osoittaa Selgin mukaan, että kaikki Abendin seitsemän teoretisoinnin muotoa muodostavat perheyhtäläisyyden, joka määrittää sosiologian paradigmaa. Tärkeää on kuitenkin huomata, ettei tämä paradigma ole muuttumaton, vaan siinä esiintyy ajan ja paikan muuttuessa variaatiota. Esimerkiksi Marx luetaan nykyisin yleisesti mukaan sosiologian ja yhteiskuntateorian paradigmaa määrittävään perheyhtäläisyyteen. Näin ei kuitenkaan ollut juuri missään ennen 1960-lukua. Tämä paljastaa jälleen teoriaperheen jäsenten

määrittelyn poliittisuuden. Havaitsemme, että määrittelyä ilmentää samanaikaisesti sekä valta *sulkea sisään* teoretisoinnin suuntauksia että valta *sulkea ulos* toisia suuntauksia. Tarkastelen seuraavassa tätä sisään ja ulos sulkemisen prosessia Bourdieun sosiologian avaamasta perspektiivistä.

Paitsi perheyhtäläisyytenä ja paradigmana yhteiskuntateoriaa voidaan tarkastella myös kenttänä Bourdieun tarkoittamassa merkityksessä (Bourdieu 1977; 1980). Tuodessaan tiedeyhteisön ideologiaan suhteutetun käyppysargumentaation rinnalle mahdollisuuden tutkia institutionaalisia rakenteita, valtahierarkioita ja poliittisia suhdanteita empiirisen sosiologian menetelmin tällainen analyysi lisää ymmärrystämme siitä, mitä kampuksella tieteellisestä julkisuudesta ja tieteellisistä urista käytävässä kamppailussa tapahtuu (esim. Bourdieu 1988). Näiltä osin se ei kuitenkaan olennaisesti muuta edellä jo syntynyttä kuvaa yhteiskuntateorian kentän sisäisestä rakenteesta. Sen sijaan siinä suhteessa Bourdieun lähestymistapa laajentaa käsitystämme yhteiskuntateorian kentästä ratkaisevasti, että se antaa mahdollisuuden analysoida yhteiskuntateoriaa yhtenä kenttänä yhteiskunnan kaikkien kenttien hierarkiassa. Tällöin tarkastelulle avautuu uusia symbolisen väkivallan muotoja. Otan niistä kaksi esimerkkiä: tiedeyhteisön sisäisen kansainvälisen hierarkian ja yhteiskuntien sisäisen työnjaollisen hierarkian.

Yhteiskuntateoreetikon työssä ei olisi paljoa mieltä ellei hän pyrkisi teoriansa vakuuttavuuden ja sisäisen kauneuden lisäksi myös siihen, että jokin varteenotettava yleisö tutustuu teoriaan ja keskustelelee siitä. Jos suomalaisia tiederahoittajia on uskomisen, tämä tarkoittaa sitä, että tekstit on ensisijaisesti julkaistava alan johtavissa kansainvälisissä lehdissä. Näistä mainittakoon USA:ssa *American Sociological Review*, *American Journal of Sociology* ja *Sociological Theory* sekä Englannissa ilmestyvät *British Journal of Sociology* ja *Sociology*, jotka kaikki luokitellaan vaativimman eli tason 3 lehdiksi Tieteellisten seurojen valtuuskunnan julkaisuforumihankkeessa, jonka luokituksia on tarkoitus vuodesta 2015 eteenpäin käyttää osana yliopistojen uutta rahoitusmallia (TSV 2011; OPM 2011). Näistä kaikki julkaisevat-

kin erinomaisia yhteiskuntateoreettisia tekstejä. Vaikka niiden kaikkien toimituksellinen valta on yksiselitteisesti pohjoisamerikkalaisen tai brittiläisten sosiologioiden käsissä, mikään niistä ei myöskään syrji kirjoittajia näiden asuinseudun perusteella. Siis avoimia ja tasarvoisia foorumeita, joihin kirjoittajat voivat vapaasti tulla esittämään argumentaationsa? Ei aivan!

Kielimuurin ylittäminen ei ole aivan helppoa, mutta se onnistuu monilta. Suurempi ongelma on, että jotta käsikirjoituksella olisi mahdollisuuksia tulla julkaistuksi, sen aihepiiriin tulee olla sellainen, että se on ”in” USA:ssa tai Englannissa. Myös datojen, jos niitä käytetään, tulee olla näistä maista tai niissä mielekkäiksi vertailumaiksi tulkituista maista. Jälkimmäisessä tapauksessa data tulee esittää nimenomaan vertailuaineistona, sen sijaan että se olisi sinänsä varsinaisen tutkimuskohteenä. Lisäksi käsikirjoituksen on katettava kaikki relevantti aihepiiriä lehden julkaisumaassa koskenut keskustelu olakseen riittävällä ”tasolla”. Tämä tarkoittaa, ettei esimerkiksi Habermasilla olisi pienintäkään mahdollisuutta saada sokkoarvioinnissa läpi artikkelia mihinkään edellä mainituista viidestä lehdestä. Ylipäätään lopputuloksena on, että artikkelitarjouksen yhteiskuntateoria on muotoiltava puheenvuoroksi julkaisun toimitusmaan yhteiskuntateoreettiseen keskusteluun. Tässä ei ole juurikaan moittimista niin kauan kun ajattelemme julkaisujen toimitusmaiden yhteiskuntateoreettista keskustelua, mutta Suomen kaltaisten muiden maiden kannalta syntyy tyypillinen keskus-periferia-asetelma. Siinä muutoinkin jo hyvinvoiva keskus imee periferioiden resurssit ja suuntaa niitä omien päämääriensä käyttöön. Yhteiskuntateorian alueella tämä tarkoittaa, että suomalaisten yhteiskuntateoreetikoiden parhaimmisto on vaarassa suunnata teoreetisointinsa pois kansallisesti, pohjoismaisesti, eurooppalaisesti tai globaalisti tärkeistä kysymyksistä kohti USA:ssa ja Englannissa käytävän keskustelun ydinalueita. Korostettakoon, ettei tässäkään ole mitään vikaa sikäli kun se tapahtuu vapaasti harkiten ja vapaasta tahdosta. Tällä hetkellä kuitenkin tieteen kansallinen rahoitusmallimme toimii siten, että sen vaka-

vasti ottavalla tutkijalla ei ole muuta järkevää tapaa toimia. Kysymys on siis symbolisesta väkivallasta, jota vain puoliksi valmiiksi ajateltu suomalainen tiederahojärjestelmä abstraktissa kansainvälistymisinnossaan vahvistaa.²

Toinen ja edellistä ehkä vakavampi symbolisen väkivallan muoto on yhteiskunnalliseen työnjakoon liittyvä hierarkkisuus. Yhteiskuntateoreetikot eivät yleensä ole ketä tahansa ihmisiä, vaan ihmisiä, jotka ajattelevat työkseen. Antonio Gramsci (1979) totesi aikanaan, että vaikka jokainen ihminen on intellektuelli, kaikki eivät toimi intellektuellin paikalla yhteiskunnassa. Yhteiskuntateoreetikot yleensä toimivat intellektuellin paikalla yhteiskunnallisessa työnjaossa. En tässä nojaudu varsinaiseen empiiriseen tutkimustietoon, mutta luulen olevan turvallista otaksua, että asemaan liittyy jokin määrä perinnöllisyyttä. Teoreetikoiksi valikoituvat ihmiset tulevat kodeista ja suvuista, jotka ovat tarjonneet symbolista, kulttuurista ja monesti myös taloudellista pääomaa, jonka varassa teoreettisen työn vaatima joutilas elämä on ollut mahdollista.

Toisin sanoen on otaksuttavissa, että suuri osa teoreetikoita tulee keski- ja yläluokasta, ja monet niiden niin sanotuista papillisista fraktioista, jotka ovat erikoistuneet ammatilliseen merkitysanalyysiin. Silloinkin, kun teoreetikoilla ei ole tällaista taustaa, vaan he tulevat alemman keskiluokan, työväenluokan, häviämässä olevan pientalonpoikaiston, prekariaatin tai maahanmuuttajien perheistä, edellytyksenä menestykselle akateemisessa yhteisössä on oman habituksen muuttuminen sellaiseksi, että se on uskottava akateemisessa maailmassa. Tämän merkitsee selän kääntämistä monille omaan perhetaustaan ja kasvuympäristöön liittyville tilanneanalyysille ja temaattisille komplekseille sekä ”valkoisen keskiluokan” maailmankatsomuksen ja elämäntapojen omaksumista. Ihmiset, jotka näin tekevät, saattavat toimia tietoisena menestymisstrategian nojalla, mutta luultavasti useimmiten on kysymys vähitellen ja pääosin toimijoiden selän takan tapahtuvasta habituaalistumisesta. Niin tai näin, teoreetikot tulevat pääosin ylä- ja keskiluokan perheistä, ja nekin, jotka eivät niistä tule, habituaalistuvat vähitellen niille ominaiseen maailmankatsomukseen.

Lisäksi he elävät akateemisessa maailmassa, jossa he tapaavat lähinnä vain niin ikään akateemisessa maailmassa eläviä kollegoitaan tai muita korkean koulutuksen omaavan keskiluokan jäseniä muilta elämän sektoreilta.

Kaiken kaikkiaan yhteiskuntateorian kenttä näyttää kaikkinen sisäisine kenttäkamppailuineen lähinnä joutilaiden mandariinien kentältä, jonka olemassaolo itsessään ilmentää yhteiskunnallisen hierarkian olemassaoloa. Bourdieulaisesti tämä ilmaistaan siten, että on syytä olettaa yhteiskuntateorian kentällä käytävän eksplisiittiseen argumentaatioon perustuvan kamppailun (heterodoksian ja ortodoksian välillä), peittävän näkyvistä ja kätkevän suuren osan sellaista laajemman yhteiskunnan käytännöissä doksisessa tilassa vallitsevaa symbolista väkivaltaa, joka estää alistettujen kokemuksen representoitumista symbolisessa universonissa (Bourdieu 1977; 1980; Heiskala 2000, 178–187).

Tätä ei käy kieltäminen. Toisaalta teoreetikot eivät ole luokka-asemansa vankeja. Marx oli varakkaan keskiluokan perheen lapsi ja opiskeli Berliinin ja Bonnin yliopistoissa, Mao oli Pekingin yliopiston kirjastovirkailija, ja Mohandas Gandhi puolestaan oli korkean hallintovirkailijan poika, joka opiskeli lakia University College Londonissa. Ylä- tai keskiluokkainen tausta tai toimiminen akateemisessa maailmassa ei siis välttämättä merkitse sitä, että yhteiskuntateoretikoista tulee hiljaisesti sarron puolelle asettuvia ja siitä hyötyviä mandariineja. Teoria on erityinen yhteiskunnallinen käytäntö, joka sijoittuu yhteiskunnallisessa työnjaossa lähinnä koulutetun keskiluokan akateemiseen maailmaan, mutta teoretisointinsa sisällöissä teoreetikot saattavat silti sekä ottaa tämän yhteiskunnallisen vinouman eksplisiittisen analyysin kohteeksi että pyrkiä herkistymään sellaisten yhteiskunnallisten ryhmien kokemukselle, joita he eivät ilman erityistä vaivannäköä tapaa. Esimerkki edellisestä on Bourdien kenttäanalyysi ja jälkimmäisestä Luc Boltanskin kirjassaan *Distant Suffering* (1999) käymä keskustelu siitä, kuinka hyvinvoivien intellektuellien oikein pitäisi suhtautua siihen, että seuraamme päivittäin passiivisina mediasta maailman eri kolkilla tapahtuvaa kärsimystä, joka kommunika-

tiyhteyksien parantuessa käy yhä havainnollisemmaksi ja käsin kosketeltavammaksi. Boltanskin (1999) ratkaisu, jossa kaukaisesta kärsimyksestä on puhuttava ja puhuttava puhumasta päästyä, vaikuttaa poliittisesti jossain määrin hampaattomalta. Jos sitä kuitenkin tarkastellaan boudieulaisen kenttäanalyysin yhteiskuntateoretisoinnin yhteiskunnallisesta paikasta piirtämää kuvaa vasten, ajatus tulee ymmärrettäväksi: elleivät yhteiskuntateoretikot halua jäädä luokka-asemansa vangeiksi, heidän on puhuttava siitä, mihin heillä ei normaalissa elämäkäytännössään ole mitään kosketusta – kaukaisesta kärsimyksestä ja alistettujen yhteiskunnallisten ryhmien kokemuksesta. Samansuuntaisesta eleestä on kysymys sellaisissa konferensseissa ja teoriakirjoissa, joissa ”tavanomaisten epäiltyjen” eli englannin-, ranskan- ja saksankielisen yhteiskuntateorian virtausten lisäksi pyritään avaamaan tilaa harvemmin OECD-maiden julkisuudessa puheenvuoron saaville muun maailman yhteiskuntateorian virtauksille.

EVIDENSSIN ONGELMA YHTEISKUNTATEORIASSA

Yhteiskuntateoria näyttää perin poliittiselta edellä esitetyn kuvauksen valossa. Sitä se onkin, koska yhteiskuntatutkimuksessa ei ole ulospääsyä siitä tosiasiasta, että myös yhteiskuntatutkimus itsessään on yhteiskunnallinen käytäntö muiden joukossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että mikä tahansa kävisi yhteiskuntateoriassa tai yhteiskunnan empiirisessä tutkimuksessa päinsä. Tämän erehdyksen välttämiseksi on syytä lopuksi sanoa pari sanaa evidenssin ongelmasta yhteiskuntateoriassa.

Arkimaailmassa toimimme yleensä totunnais-tuneiden tapojemme mukaisesti, ja niin kauan kun asiat sujuvat, emme tarvitse evidenssiä mihinkään. Evidenssin tarve herääkin vasta, kun törmäämme suurempaan tai pienempään kriisiin. Kriisi pakottaa meidät arvioimaan toimintakäytäntöjämme ja niiden perustana olevia kansanmalleja uudelleen. Tällöin etsimme evidenssiä sille, että tietyt käsitykset ovat kuin ovatkin edelleen oikeita ja päteviä, ja toiset käsitykset puolestaan osoittautuvat vääriksi ja pitää siksi korvata uusilla. Tällöin-

kin epäily ja evidenssin etsintä on kuitenkin arkimaailmassa yleensä sidottu käsillä olevan käytännön ongelman ratkaisuun (kuinka saada auto käynnistymään tai kuukausipalkka riittämään kaikkiin menoihin).

Tiedeyhteisössä sen sijaan tilanne on toinen. Alfred Schutz on muiden fenomenologien tapaan kiinnittänyt huomiota siihen, että tiedeyhteisössä ajatteleva subjekti tarkoituksellisesti irtautuu monista arjen praktisista sidoksista ja projekteistaan ja asettaa ajattelunsa ja toimintansa abstraktin tieteellisen intressin palvelukseen. Schutz (1980) menee ajoittain jopa niin pitkälle, että sanoo tiedeyhteisössä ajattelevan subjektin sulkeistavan kaikki käytännölliset sidokset, mutta oikeampaa olisi varmaan sanoa, että monet niistä. Joka tapauksessa tiedeyhteisössä toimivaa subjektia ja hänen tuotoksiaan arvioidaan sillä mittapuulla, kuinka hyvin hänen toimintansa palvelee abstraktia tiedonintressiä. Se on eri tieteenalojen tapauksessa eri tavoin konstituoitunut (taloustieteilijä katsoo todellisuutta hyödyn, oikeustieteilijä norminmukaisuuden ja biologi ekosysteemin toiminnan kannalta), mutta se sisältää myös abstraktille tieteelliselle järjelle yhteisiä piirteitä. Näitä ovat arkimaailman toimintaan nähden abstrakti ja edellytyksetön luonne, ajatus tieteestä itseään jatkuvasti korjaavana prosessina ja systemaattinen epäily. Charles Peircen mukaan tiedeyhteisöä luonnehtiikin ”systemaattisen epäilyn tapa” (Peirce 1992[1878]). Tällaisen tavan noudattaminen tekisi arkimaailman toimijasta kertakaikkisesti sietämättömän ja käytännöllisesti katsoen toimintakyvyttömän kumppanin, mutta tieteessä pidämme sitä hyveenä. Reflektiosta, jota arkimaailmassa esiintyy lähinnä vain poikkeuksellisten kriisien yhteydessä, tulee tiedemaailmassa itsetarkoitus ja sen myötä evidenssille, jolla reflektiosta tuetaan tai kumotaan väittämiä, tulee runsaasti tarvetta. Tarkastelen seuraavassa evidenssin käyttöä ensin empiirisessä yhteiskuntatieteessä ja sen jälkeen yhteiskuntateoriassa.

Kaikki empiirinen tiede nojaa datan tuotamaan evidenssiin. Data itsessään ei puhu (usein se ei edes tiedä olevansa dataa). Siksi sitä on tulkittava.³ Tällainen tulkinta tapahtuu usein (aina?) kokeellisessa muodossa. Puhdas koemuoto edellyttää vähintään kahden ta-

salaatuisen ryhmän muodostamista. Toinen ryhmistä on koeryhmä, joka altistetaan kohteessa jollekin ärsykkeelle (esimerkiksi uudelle lääkeaineelle tai poliittiselle propagandalle). Toinen ryhmä puolestaan on vertailuryhmä, jota ei altisteta kyseiselle ärsykkeelle. Vertailemalla ryhmiä koetetaan sitten selvittää, onko ärsykkeellä vaikutuksia tutkittaviin ja millaisia ne ovat. Monet yhteiskuntatieteilijöitä kiinnostavat kysymykset ovat kuitenkin sellaisia, ettei varsinaista koejärjestelyä voida suorittaa joko siksi, että se olisi hankala tai mahdoton toteuttaa tai siksi, että koe olisi epäeettinen. Siksi yhteiskuntatieteessä joudutaan usein turvautumaan kvasikokeelliseen päättelyyn, jolla on kaksi päämuotoa. Ensimmäisen tapauksessa on kysymys luonnollisista kokeista. Niitä käyttävät muiden muassa historialliset sosiologit muotoillessaan argumenttejaan. Klassisen esimerkin muodostaa Weberin uskontososiologia, jossa hän pyrkii tutkimaan läpi kaikkien maailmanuskontojen kulttuuripiirit selvittääkseen, miksi juuri länsimaissa syntyi rationaalisen kapitalismin ympärille kehkeytynyt moderni länsimainen elämänmuoto. Uudemman, mutta niin ikään jo klassiseksi muodostumassa olevan esimerkin tarjoaa Barrington Mooren (1966) vertailututkimus, jossa hän Englantia, Ranskaa, Saksaa ja Japania tutkimalla pyrki osoittamaan, että talonpoikaiston asema oli keskeinen tekijä, joka vaikutti siihen, kampeutuiko maa demokratian (Englanti, Ranska) vai diktatuurin (Saksa, Japani) tielle modernisaatiomurroksensa myötä.

Luonnollisten kokeiden ohella toisen näennäiskokeiden ryhmän muodostavat ajatuskokeet. Niiden käyttö on jo arkijärjessä epäsystemaattisena mallina hyvin yleistä, mutta tieteilijät tutkivat systemaattisesti muun muassa seuraavan tyyppisiä ajatuskokeita: mitä olisi tapahtunut, jos

- Aleksanteri Suuri ei olisi kuollut niin nuorena? tai
- jos Jaska ei olisi tulkinnut Jounin naurun keskusteluimplikaattuuriksi loukkausta? tai
- jos olisimme systemaattisesti vaihtaneet miehiset ja naisiset toimijapositiot kaikissa Suomen 1950-luvulta aineistoksemme ottamissamme kulttuurituotteissa?

Nämä historiallisen sosiologian, keskustelu-analyysin ja sosiologisen kulttuuritutkimuksen aloilta otetut esimerkit osoittavat, että päättelyllä, jota emme normaalisti pidä vertailevan tutkimuksen muotona, on itse asiassa usein (aina?) vertailevan argumentin rakenne.

Kun sitten siirrymme empiirisestä yhteiskuntatutkimuksesta yhteiskuntateorian alueelle, moni olisi valmis ajattelemaan, että samalla siirrytään varsin toisenlaisen päättelyn pariin. Tässä olen kuitenkin eri mieltä. Yhteiskuntateorian käyppöysvaatimukset ovat varsin monessa suhteessa samat kuin empiirisen yhteiskuntatutkimuksen. Molemmissa tapauksissa etsimme evidenssiä kyvystä vastata teoreettisiin käyppöysvaatimuksiin, kattaa asiaankuuluvaa dataa ja esittää yhteiskunnallisesti relevantti tulkinta.

Teoreettiset käyppöysvaatimukset ovat kaikessa tieteessä samat. Kehiteltävien ajatusrakennelmien tulee olla sisäisesti ristiriidattomia (A ja ei-A eivät voi vallita yhtä aikaa), sillä tavoin läpityöstettyjä, että väittämien esittäjät ovat tietoisia niiden toisen kertaluvun seurausväittämistä tai vähintään niiden tutkimuksen tarpeellisuudesta ja mahdollisista seurauksista sekä sillä tavoin taloudellisesti muotoiltuja, etteivät selitykset sisällä useampia väittämiä kuin niiden kattamien ilmiöiden ymmärtämiseksi on välttämätöntä. Nämä ”filosofin hyveet” ovat tärkeitä kaikessa tieteessä, mutta luonnollisesti ne korostuvat yhteiskuntateorian alueella, koska se on luonteeltaan ensisijaisesti teoreettinen käytäntö (samanlaisesta kannasta ks. Baert & Da Silva 2010).

Se, että yhteiskuntateoria on ensisijaisesti teoreettinen käytäntö, ei kuitenkaan – toisin kuin usein luullaan – tarkoita, että se ei työskentelisi datan kanssa. Päinvastoin, yhteiskuntateoriassa käytetään muun muassa seuraavan tyyppisiä dataa:

- klassikoiden tekstit,
- relevantti sekundaarikirjallisuus,
- empiirisen yhteiskuntatutkimuksen tulokset,
- tietyn yhteiskunnan tai kulttuurin kompetentin jäsenen arkitieto ja

- teoreetikon oman elämänhistorian hänen tallettamattomat muistijäljet ja kokemus.

Kaikkien edellä mainittujen kohtien osalta voidaan esittää empiirisen yhteiskuntatieteen kanssa analogisia evidenssiä koskevia kysymyksiä esimerkiksi seuraavaan tapaan:

- Jos teoreetikko esittää tulkinnan Weberin uskonnon sosiologiasta, onko hän lukeutunut kaikki Weberin relevantit tekstit, ja kattaako tulkinta ne ilman käsittelemättä jääneitä anomaliaita?
- Tunteeko teoreetikko kaiken esittämänsä tulkinnan kannalta relevantin samaa aihetta koskevan kirjallisuuden, ja onko hän käsitellyt eksplisiittisesti ja vakuuttavasti kilpailevia tulkintoja?
- Onko teoreetikon esittämä tulkinta sopusoinnussa uusimman empiirisen yhteiskuntatutkimuksen tulosten kanssa?
- Ovatko oletukset ihmisten toiminnasta tietyssä yhteiskunnassa tai kulttuuripiirissä uskottavia?
- Onko syytä olettaa, ettei teoreetikko nojaa päättelyssään joiltain osin sellaisiin oman elämänhistoriansa valossa luonteeseen intuitiivisiin oletuksiin, jotka ovat hyvin yksityisiä ja saattavat yleistettyinä oletuksina johtaa harhaan?

”Ei”-vastaus mihin tahansa yllä esitetystä kysymyksestä viittaa siihen, että käsiteltävänä oleva yhteiskuntateoria on muotoiltu kiinnittämättä riittävää huomiota datan kattamiseen tai evidenssin tarjoamiseen siitä, että data on katettu riittävässä määrin. Tämän vuoksi varsin suuri osa yhteiskuntateoreetikon työstä on varsin samanlaista kuin empiirisen yhteiskuntatieteilijänkin, vaikka käsiteltävän datan tekstityypeissä ja tavoissa hankkia niitä käsiteltäväksi on joitakin eroja.

Teoreettiseen käyppöyteen ja datan kattamiseen liittyvien pätevyysvaatimusten lisäksi yhteiskuntateorioille asetuu vielä kolmas pätevyysvaatimus: niiden tulisi tuottaa yhteiskunnallisesti relevantteja tulkintoja. Tässäkään suhteessa ne eivät juuri poikkea muusta yhteiskuntatieteestä (tai luonnontieteestä). Myös tieteellinen journalismi on journalis-

mia, ja sen piirissä pyritään siksi julkaisemaan vain sellaisia tulkintoja, jotka sanovat maailmasta jotain uutta ja kiinnostavaa sille yleisölle, jolle ne on tarkoitettu.

Edellä sanotun nojalla kaikki hyvät yhteiskuntateoriat ovat sisäisesti ristiriidattomia, kattavat keskeiset datat ja esittävät yhteiskunnallisesti relevantteja väitteitä. Tässä suhteessa ne eivät juuri poikkeaa empiirisestä yhteiskuntatieteestä. Yhteiskuntateoriassa on kuitenkin usein niin, että tunnettujen tosiasioiden pohjalta voidaan kehittää ja puolustaa useita ja ainakin osittain keskenään ristiriitaisia teorioita.

Yleinen perustelu tälle asiantilalle on, että sekä tiedeyhteisö että yhteiskunnallinen todellisuus sen tutkimuskohteena ovat avoimia järjestelmiä. Mikä on ja mitä pidetään totena voi siksi ajan myötä muuttua. Totta, mutta sama pätee empiiriseen yhteiskuntatieteenkin. Yhteiskuntateorian yhteydessä kohtaamme kuitenkin lisätekijän, joka aiheuttaa epävarmuutta. Yhteiskuntateoria nimittäin työskentelee usein sellaisten termien kanssa, joita Richard Rorty (1989) on kutsunut *perussanastoiksi*. Niitä voidaan pitää sellaisina perustavina väittäminä, joiden pohjalta jonkin väittäminen ja väittämien pätevyyden tutkiminen tulee mahdolliseksi, mutta joita itseään ei voida hyväksyä tai hylätä nojautuen evidenssiin. Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat väittämät:

- Kaikki ihmiset ovat/eivät ole syntyessään tasa-arvoisia.
- Kaikki voidaan/ei voida selittää ilman että oletetaan Jumalan olemassaolo.
- Hyötyä koskeva laskelmointi luonnehtii/ei luonnehdi jokaista inhimillistä tekoa.

Perussanastoille on luonteenomaista, että niistä voidaan kiistellä, mutta kiistelyllä ei yleensä ole sitä vaikutusta, että toinen kiistan osapuolista muuttaisi mielipidettään. Tämä johtuu siitä, että on vaikeaa tai mahdotonta löytää evidenssiä, jota ei voitaisi haluttaessa tulkita kummankin kiistan osapuolen kannan mukaisesti.

Yllä kuvattu asiantila pakottaa meidät tunnustamaan, että yhteiskuntateoriat ovat kroonisesti alimääräytyneitä. Toisin sanoen niiden

tapauksessa päädytään usein tilanteeseen, jossa ei voida löytää evidenssiä, jonka varassa olisi mahdollista valita kilpailevista teorioista parempi. On kuitenkin tärkeää huomata, että ”kroonisesti alimääräytyneenä” ei tarkoiteta samaa kuin ”puhtaan ideologinen” tai ”pelkkä mielipidekysymys”. Näin on, koska monista teorioista voidaan osoittaa, että ne

- eivät täytä ristiriidattomuusvaatimusta,
- perustuvat rajoittuneeseen tai virheellisesti tulkittuun dataan tai
- eivät vakuuta meitä kyvystään tarjota kiinnostavia tuloksia yhteiskunnasta ja hedelmällisyydestään sen tutkimusohjelmassa.

Näin ollen meillä on selkeät kriteerit hylätä monia yhteiskuntateoreettisia kandidaatteja. Valinta jäljelle jäävien välillä on kuitenkin ideologisen suuntautuneisuuden, kulttuurisen totunnaistumisen tai pelkän muodin asia. Vaikka tämä tilanne jättää valitsijalle enemmän valinnanvaraa kuin tiedeyhteisön ideaalien mukaan ehkä olisi toivottavaa, se ei kuitenkaan johda puhtaaseen mielivaltaan, koska valinta eri yhteiskuntateorioiden välillä tehdään osana aikaan ja paikkaan sidottujen yhteiskunnallisten käytäntöjen virtaa (ks. esim. Heiskala 2006).

MITÄ YHTEISKUNTATEORIA SIIS ON?

Jos otamme edellä sanotun vakavasti, päädyimme kuvaamaan yhteiskuntateorian yhtenä työnjaollisen yhteiskunnan rakenteessa eriytyneenä käytäntönä ja merkitysmaailmana. Sen erityislaatuna on tarkastella arkijärjen kansanmalleja ja eriytyneiden merkitysprovinssien tuottamia teoreettisia malleja systematisoidakseen ja abstrahoidakseen niistä yhteiskuntaontologian, joka voi sisältää tai olla sisältämättä normatiivisia kannanottoja. Yhteiskuntateoriana sillä on intiimi suhde uusimman yhteiskuntatieteen tuloksiin, mutta sen toiminnan piiri ei ole niiden rajoittama, vaan se voi tarkastella yhteiskuntatiedettä myös ulkopuolelta ja tuoda teoreettisia malleja tuottaviin päättelyihinsä myös materiaalia, joka juontuu arkijärjen kansanmalleista tai muista eriytyneistä merkitysmaailmoista.

Hyvin toimiessaan yhteiskuntateoria tuottaa kaikkien näiden käyttöön abstraktin ja systemaattiseksi viljellyn yleisen tason käsitteistön, jolla on holistista hahmotusta helpottavaa voimaa yksittäisten tosiasioiden ja tutkimustulosten integroinnissa kokonaiskuvaksi sekä kykyä orientoida tulevaa tutkimusta ja toimintaa.

Eriytyneemmän tarkastelun tasolla voimme todeta, että ilmaisulla *yhteiskuntateoria* voidaan tarkoittaa ainakin seitsemää toisistaan poikkeavaa lähestymistapaa (Abend). Nämä lähestymistavat eivät välttämättä jaa yhtään niille kaikille yhteistä piirrettä, mutta ne liittyvät toisiinsa muodostaen perheyhtäläisyyden Wittgensteinin tarkoittamassa mielessä (Selg). Tämän perheyhtäläisyyden jäsenet voidaan kaikki sijoittaa kolmiomaiselle kentälle, jonka yhden sivun muodostaa tieteen empiirisen ympäristön ja tieteen metafyyssisen ympäristön väliin jännittyvä ”tieteellinen jatkumo” (Alexander) ja kolmannen kulman teorian normatiivinen aspekti. Perheyhtäläisyyteen liittyvää ulos ja sisään sulkemisen mekanismia voidaan analysoida Bourdieun kenttäanalyysin keinoin, joka viimeistään paljastaa sen historiallisesti muuttuvan ja poliittisen luonteen. Poliittisen luonteen vaikutusta ei kuitenkaan tule liioitella, koska yhteiskuntateoreettisten kantojen omaksumista ja hylkäämistä määrittävät poliittisen aspektin sisältävien ”perussanastojen” (Rorty) lisäksi teorian sisäistä koherenssia ja monenlaisten empiiristen aineistojen kattamista koskevat vaatimukset, joiden täyttymistä voidaan analysoida normaalein tieteellisin menetelmin.

VIIITTEET

- 1 Kiitän muun muassa tämän täsmentävän kapaleen tekstiin tuoneista kommentteista seuraavia henkilöitä: Jari Aro, Antti Gronow, Ilkka Kauppinen, Miikka Pyykkönen, Petri Ylikoski ja *Sosiologia*-lehden kaksi anonymia arvioitsijaa.
- 2 Lienee syytä todeta, että kysymys ei ole vain yhteiskuntatieteilijöiden ja humanistien ongelmasta. Esimerkiksi myös lääketieteellisessä ja maatalous-metsätieteellisessä tutkimuksessa on syytä olettaa maailman hyvinvoivien keskusten julkaisufoorumeilla tapahtuvan tutkimuksen

painottavan näiden keskusten tarpeita, sen sijaan että se palvelisi globaalin terveydenhuollon polttavimpien ongelmien ja näiden poistamisen tavoitteita.

- 3 Kirjaimellisesti termi data on monikko latinan sanasta datum, ”annettu”. Tässä kirjaimellisessa mielessä se on jossain määrin harhaanjohtava ilmaisu, koska kaikki tieteellinen data on tulkinnallisesti konstruoitua. Käytän kuitenkin tässä termiä tiedeyhteisön normaalilla tavalla korostaakseni sitä, että vaikka datat aina ovat konstruoituja ja ne voidaan siksi yleensä konstruoida useammalla kuin yhdellä tavalla, tämä konstruointi ei ole mielivaltaista, vaan se noudattaa todellisuuden sille antamia reunaehtoja.

KIRJALLISUUS

- Abend, Gabriel (2008) The meaning of ‘theory’. *Sociological Theory* 26:2, 173–199.
- Alasuutari, Pertti (2004) *Social Theory and Human Reality*. Sage, London.
- Albrow, Martin (1999) *Sociology. The Basics*. Routledge, London.
- Alexander, Jeffrey (1982) Positivism, Presuppositions, and Current Controversies. Vol. 1 of *Theoretical Logic in Sociology*. University of California Press, Berkeley.
- Alexander, Jeffrey C. (1987) *Twenty Lectures: Sociological Theory since World War II*. Columbia University Press, New York.
- Aristoteles (1991) *Politiikka*. Gaudeamus, Helsinki.
- Baert, Patrick & Da Silva, Felipe Carrera (2010) *Social Theory in the Twentieth Century and Beyond*. Polity Press, Cambridge.
- Beck, Ulrich (2000) *What is Globalization*. Polity Press, Cambridge.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Tiedonsosiologinen tutkielma. Gaudeamus, Helsinki.
- Bhaskar, Roy (1979) *Philosophy and the Human Sciences*. Vol. 1: *The Possibility of Naturalism. A Philosophical Critique of the Contemporary Human Sciences*. Harvester Wheatsheaf, Hempel Hempstead.
- Boltanski, Luc (1999) *Distant Suffering. Morality, Media and Politics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bourdieu, Pierre (1977) *Outline of a Theory of*

- Practice. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bourdieu, Pierre (1988) *Homo Academicus*. Stanford University Press, Stanford.
- Bourdieu, Pierre (1990) *The Logic of Practice*. Stanford University Press, Stanford.
- Camic, Charles & Gross, Neil (1998) Contemporary developments in sociological theory: Current projects and conditions of possibility. *Annual Review of Sociology* 24, 453–476.
- Cohen, Joshua (2005) Deliberation and democratic legitimacy. Teoksessa Matravers, Derek & Pike, John (toim.) *Debates in Contemporary Political Philosophy. An anthology*. Routledge, London & New York, 342–360.
- Coleman, James (1990) *Foundations of Social Theory*. Belknap Press of Harvard University, Cambridge.
- Dennett, Daniel (1995) *Darwin's Dangerous Idea. Evolution and the Meanings of Life*. Penguin, London.
- Elster, Jon (1989) *Nuts and Bolts for the Social Sciences*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Garfinkel, Harold (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Polity Press, Cambridge.
- Giddens, Anthony (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles.
- Gramsci, Antonio (1979) *Vankilavihkot. Valikoima*. Kansankulttuuri, Helsinki.
- Gronow, Antti (2011) *From Habits to Social Structures. Pragmatism and Contemporary Social Theory*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Habermas, Jürgen (1984) *The Theory of Communicative Action. Volume 1: Reason and the Rationalization of Society*. Beacon Press, Boston.
- Heiskala, Risto (2000) *Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Heiskala, Risto (2003) *Society as Semiosis. Neo-structuralist Theory of Culture and Society*. Peter Lang, Frankfurt am Main.
- Heiskala, Risto (2006) *Yhteiskunnallinen käytäntö ja yhteiskuntatutkimuksen käytäntö*. Tiede & Edistys 31:3, 46–52.
- Heritage, John (1984) *Garfinkel and Ethnomethodology*. Polity Press, Cambridge.
- Holland, Dorothy & Quinn, Naomi (toim.) (1987) *Cultural Models in Language and Thought*. Cambridge University Press, Cambridge & New York.
- Homans, Georg (1964) Bringing men back in. *American Sociological Review* 29:6, 809–818.
- Horkheimer, Max (1990) *Traditionaalinen ja kriittinen teoria*. Teoksessa Adorno, Theodor W., Horkheimer, Max & Marcuse, Herbert, *Järjen kritiikki*. Vastapaino, Tampere, 5–58.
- Joas, Hans (1996) *The Creativity of Action*. Polity, Cambridge.
- Joas, Hans & Kilpinen, Erkki (2006) *Creativity and society*. Teoksessa Shook, John R. & Margolis, Joseph (toim.) *A Companion to Pragmatism*. Blackwell, Malden, 323–335.
- Joas, Hans & Köbl, Wolfgang (2009) *Social Theory. Twenty Introductory Lectures*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kilpinen, Erkki (2000) *The Enormous Fly-Wheel of Society. Pragmatism's Habitual Conception of Action and Social Theory*. Department of Sociology: Research Reports 235. University of Helsinki, Helsinki.
- Kilpinen, Erkki, Kivinen, Erkki & Pihlström, Sami (toim.) (2008) *Pragmatismi filosofiassa ja yhteiskuntatieteissä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Levine, David (1997) *Social theory as a vocation: engaging with future challenges*. *Perspectives* 19: 2, 1–8.
- Mann, Michael (1986) *The Sources of Social Power. Vol. I: A History of Power from the Beginning to A.D. 1760*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Moore, Barrington, Jr. (1966) *Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Beacon Press, Boston.
- Noro, Arto (1982) *Kritiikin käsitteen odysseia*. *Tiede & Edistys* 7:2, 81–86.
- Noro, Arto (2000) *Aikalaisdiagnoosi sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä*. *Sosiologia* 37: 4, 321–329.
- OPM (2011) *Ehdotus yliopistojen rahoitusmalliksi vuodesta 2013 alkaen*. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2011/yliopistot.html?lang=fi> (Luettu 31.12.2011).
- Parsons, Talcott (1968[1937]) *The Structure of Social Action. A Study in Social Theory with Special Reference to a Group of Recent European Writers. Volumes I and II*. The Free Press & Collier Macmillan Publishers, New York & London.
- Peirce, Charles S. (1992[1878]) *How to make our ideas clear*. Teoksessa Hauser, Nathan & Kloesel, Christian (toim.) *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings. Volume 1 (1867–1893)*.

- Indiana University Press, Bloomington & Indianapolis, 124–141.
- Rorty, Richard (1989) *Contingency, Irony, and Solidarity*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Schatzki, Theodore R., Knorr Cetina, Karin & von Savigny, Eike (2001) *Practice Turn in Contemporary Theory*. Routledge, London & New York.
- Schutz, Alfred (1980[1932]) *The Phenomenology of the Social World*. Heinemann Educational Books, London.
- Schutz, Alfred (1971[1945]) *On multiple realities*. Teoksessa Schutz, Alfred: *Collected Papers I: The Problem of Social Reality*. Martinus Nijhoff, Hague, 207–259.
- Selg, Peeter (2012) *The politics of theory and the constitution of meaning*. Käsikirjoitus.
- TSV (2011) *Luettelot tasoluokituksen saaneista lehdistä, sarjoista ja kustantajista*. Julkaisufoorumi. <http://www.tsv.fi/julkaisufoorumi/kanavaluettelot.html> (Luettu 31.12.2011).
- Unseem, B. (1980) *Solidarity model, breakdown model and the Boston Anti-Busing Movement*. *American Sociological Review* 45, 357–369.
- Weber, Max (1968[1922]) *Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*: University of California Press, Berkeley, Los Angeles & London.